

FRI-231-1-PPD(S)-02

ХОРАТА ОТ ТРЕТАТА ВЪЗРАСТ КАТО СУБЕКТИ НА УЧЕНОТО ПРЕЗ ЦЕЛИЯ ЖИВОТ

PEOPLE OF THE THIRD AGE AS SUBJECTS OF LIFELONG LEARNING

Principal Assist. Prof. Valentina Vasileva, PhD

Department of Pedagogy, Psychology and History,

“Angel Kanchev” University of Ruse

Phone: 082-888 268

E-mail: vvasileva@uni-ruse.bg

Abstract: *The education of people of the third age is most accurately defined by the term "Gerontology" (by Greek Geron - old man). By using this term, this particular category of learners can be considered in three directions: what does education mean for the lives of people at that age, what is the importance of lifelong learning, and what is the meaning of learning about the person.*

The functions that educate people from the third age are the following:

- Preventive function - it provides risk mitigation or adverse circumstances in the preparation for old age;
- Oriented - Provides acquisition of knowledge by the individual through self-activity and problem solving;
- Protective - Old people learn on the basis of their own experience or the experience of their peers how to include safeguards against external and internal adverse factors;
- Compensator - Provides natural aging;
- Rehabilitation - helps people adapt to physical, mental and social changes that occur after termination of work;
- Adaptation - the training is aimed at rationalizing the new opportunities for continuing active activity in the third age;
- Self-development - old people, driven by their interests and needs, engage in activities and communicate with others, thus remaining active longer;
- Integration - are expressed in the transition from isolation to creative, labor and motor activity;
- Intergenerational - Provides interaction with other generations, tolerance and dialogue.

The economic and social changes that are taking place in the world and in Europe require a new approach to the education of older people. Through it, they will preserve their ability for social adaptation and integration.

The main criterion in the education of the elderly people is personal development in order to change their quality of life, preserve the active life position and increase the level of information literacy. By retiring, people in the age group experienced difficulty adapting to the changes in their quality of life. They close themselves, feel anxious, lower their communication. Educational institutions can play an important role in supporting successful aging. The cognitive interest of the elderly is the strongest motivation to learn. Secondly, there are new opportunities for inclusion and social inclusion.

The aging process can be crucial for everyone Individual because it involves work changes (retirement), family, society, health problems requiring adjustments to perceptions and structuring our own lives. These are psychological, physical and social Challenges that can lead to a decline in the quality of life if the individual does not deal with them in the right way. The post-retirement period offers a chance for a person to take advantage of new learning opportunities, interest activities, sports.

The motivation of people of the third age for education is their desire to Learn to know more about a topic or subject they are showing Curiosity; To know more about modern society and its History; To understand modern society and to keep up with the changes, To avoid isolation, and remain active.

Keywords: *Education, People of the third age, lifelong learning*

JEL Code: *I 29*

INTRODUCTION

Ученото през целия живот е всяка целенасочена учебна дейност, която служи за непрекъснато подобряване на знанията, способностите и компетентността на хората. То се разглежда и като начин на мислене, стимулиращ всеки индивид да осъзнае собствената си необходимост от непрекъснато придобиване на нови знания, умения и компетентности.

Разбирано като системен процес, ученето през целия живот е насочено преди всичко към самия индивид и неговите потребности за личностно и професионално развитие.

EXPOSITION

Образованието на хората от третата възраст най-точно се определя с термина „Геронтообразование“ (от гръцки *geron* – стар човек). Използвайки този термин може да се разгледа тази специфична категория обучаеми в три направления: какво значение има образованието за живота на хората в посочената възраст, какво е значението на ученето през целия живот и какво е значението на ученето за самата личност.

Функциите, които изпълнява образованието на хората от третата възраст са следните:

- Превантивна функция – тя осигурява мерки за ограничаване на риска или възникване на неблагоприятни обстоятелства при подготовката за старостта.

- Ориентираща – осигурява придобиване на знания от личността чрез самостоятелна дейност и решаване на възникнали проблеми.

- Защитна – старите хора учат на основата на собствен опит или на опита на свои връстници по какъв начин да включат защитни механизми срещу външни и вътрешни неблагоприятни фактори.

- Компенсаторна – осигурява естественото стареене.

- Реабилитационна – подпомага приспособяването на хората към физическите, психическите и социални промени, настъпващи след прекратяване на трудовата дейност.

- Адаптационна – обучението е насочено към осмисляне на новите възможности за продължаваща активна дейност в третата възраст.

- Саморазвиваща – старите хора, водени от своите интереси и потребности, участват в дейности и общуват с други хора, като по този начин остават активни по-дълго време.

- Интеграционна – изразяват се в прехода от изолация към творческа, трудова и двигателна активност.

- Междупоколенческа – осигурява взаимодействие с други поколения, проява на толерантност и диалог. (Кононыгина, 2006)

Меморандумът на Европейската комисия по образованието за ученето през целия живот (Лисабон, 2000 г.) също има като основна цел- създаването в Европа на цялостна стратегия за непрекъснато образование и учене. Посочват се две еднакво важни основания за практическото осъществяване на ученето през целия живот: придвижването на Европа към основаващото се на знания общество и икономика и сложния социален и политически свят, в който живеят европейците. Именно образованието, в неговия най-широк смисъл, е ключът към изучаването и разбирането на начина, по който ще се посрещнат тези предизвикателства с оглед на повишаване на гражданското съзнание на хората, реализиране на потенциалната възможност за осигуряване на заетост във всички области на живота, на адаптивността, социалната интеграция и личностното развитие. (Василева, 2015)

Във Меморандума за ученето през целия живот са залегнали шест ключови послания:

1. Нови основни умения за всички: придобиване и подновяване на уменията, необходими за активно участие в обществото на знанието. Това изисква гарантиране на общ и постоянен достъп до ученето. Особено важни са работата с информационни технологии, чуждите езици, технологичната култура, предприемаческият дух и социалните умения.

2. Засилено инвестиране в човешки ресурси.

3. Нововъведения в преподаването и ученето: разработка на ефективни методи на преподаване и учене и внедряването им в процесите на непрекъснатото и широкообхватното образование.

4. Оценяване на познанията – значително подобряване на начините за разбиране и оценяване на участието в образователния процес и на резултатите от него – особено в неформалното и формалното образование.

5. Преосмисляне на консултантските функции (информация и ориентирание) – осигуряване на лесен достъп до висококачествена информация и консултации, относно възможностите за образование и обучение на всички възрастови групи.

6. Довеждане на образованието по-близо до дома: създаване възможности за непрекъснато обучение възможно по-близо до дома на обучаващите се.

Според Хамбургската декларация за обучение на възрастни ученето през целия живот е резултат на активна гражданска позиция и условие за активно участие в обществения живот. То може да помогне за формиране на личността и за осмисляне на живота. Чрез формалното и неформално образование хората от всички възрасти развиват своите способности, обогатяват знанията си, усъвършенстват техническите и професионалните си квалификации или ги прилагат в нови направления, като по този начин удовлетворяват своите потребности и или потребностите на обществото. (<http://www.un.org>)

Едно от основните предизвикателства, които стоят пред образователните системи, продължава да бъде гарантирането и зачитането на правото на всеки на образование. Настъпващите в света и в Европа икономически и социални промени изискват нов подход в образованието на хората от третата възраст. Чрез него те ще съхранят способността си за социална адаптация и интеграция.

Основният критерий в образованието на хората от третата възраст е персоналното развитие с цел промяна на качеството им на живот, съхранение на активната жизнена позиция и повишаване нивото на информационна грамотност. Излизайки в пенсия, хората в посочената възрастова група изпитват трудности с адаптирането към настъпилите промени в качеството им на живот. Те се затварят в себе си, изпитват тревожност, снижават общуването си. Образователните институции могат да играят важна роля в подкрепата на успешното стареене. Когнитивния интерес на хората от третата възраст се оказва най-силната мотивация за учене. На второ място са новите възможности за приобщаване и социално участие.

В Европа началото за теоретично осмисляне на същността и ролята на обучението на хората от третата възраст се поставя през 70-те години на 20 век. През този период възникват голям брой обществени обединения и народни университети. Наред с университетите за третата възраст широко разпространение получават и различни асоциации и движения на пенсионери и стари хора.

През 1974 г. е учредена международна асоциация на университетите за стари хора. Тя обединява повече от 130 учреждения в Аржентина, Великобритания, Испания, Италия, Канада, Полша, САЩ, Франция, Швеция и Швейцария. Аналогична работа се води в Япония, Румъния, Китай, Гана и др., където съответстващите учреждения не са членове на това движение. Международната асоциация на университетите за третата възраст е получила официално признание в ООН, ЮНЕСКО, Европейския съвет и Европейския парламент, като тя има постоянно действащ секретариат (ръководещ център) в гр. Тулуза и информационно-изследователски център в Белгия (Петров, П, 2004).

Целите, които си поставят университетите за хората от третата възраст са следните: да насочат хората към здравословен начин на живот, да придобият умения да планират и организират свободното си време, да участват в проекти, да използват придобития си житейски опит при възпитанието на подрастващото поколение.

Специфичните особености на университетите за старите хора (третата възраст) включват осигуряване на умствено и физическо развитие на старите хора и смекчаване на протичането на процесите на стареене; стимулиране на социалните контакти както с техни връстници, така и с такива от други възрастови групи; демократизация на системата за образование по пътя на въвличане на тези групи, които по-рано са били игнорирани; укрепване на самосъзнанието и собствената активност на старите; пробуждане към активно участие в живота и включване в различни видове и форми на общественно-полезна дейност на доброволна основа. Подходът към решаването на тези задачи касае съдържанието на дейността, формата на нейната организация, статуса ѝ, управление и финансиране (Василева, 2015).

Решаването на проблемите с адаптирането на системата на образование и обучение към застаряването на населението и към необходимостта от повишаване на качеството на живот на хората в напреднала и старческа възраст са заложили в и Националната стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030 г.). Концепцията е

насочена към разработване на нова Национална стратегия за учене през целия живот с цел увеличаване на участието в дейности за учене през целия живот за всички възрастови групи от населението.

Предвижда се засилване на мерките, целящи овладяването на информационни и комуникационни технологии, като средство за подобряване на възможността за постигане на общество на знанието; достъп на възрастните хора до образование и обучение, които ще им позволят да останат активни за по-дълго време и пълноценно да участват в обществения живот (<http://www.strategy.bg>).

Сред областите на въздействие в Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014-2020 фигурира развитието на възможности за неформално учене на възрастните хора след приключване на професионалната им кариера. Тя си поставя за цел в края на периода България да се превърне в страна, създаваща необходимите условия за пълноценна творческа и професионална реализация на личността, в която достъпът до разнообразни и качествени форми на учене през целия живот се е превърнал в реалност за всички нейни граждани. Подобряването на знанията и компетентностите вече не се разглежда като право или привилегия само на по-младите; то е право на всички (<http://mon.bg>).

Чрез ученето за хората от третата възраст може да се развие и ученето (и споделянето) между поколенията, при което да се запазват и споделят натрупаните знания и опит от по-възрастното към по-младото поколение, което ще допринесе и за подобряване на комуникацията между тях.

Хората от третата възраст като субекти на ученето през целия живот притежават следните характеристики: те са обучени и квалифицирани, но желаят да придобият компетентности в други сфери. От решаващо значение е мотивацията им за участие в процеса на обучение.

Терминът „субект“ произлиза от латински (лат. Subjectum – подлог) и означава активно действащ и познаващ, притежаващ съзнание и воля човек” (Философският енциклопедически словарь). В този смисъл за субект се приема личността, която извършва активна дейност в процеса на взаимодействие и взаимоотношения с другите субекти и обекти в социалната среда. Разглеждайки хората от третата възраст като субекти на процеса на обучение, субективността се изразява в предоставяне на възможности за самоуправление, самооценяване, самокоригиране, саморазвитие и самоусъвършенстване.

Важно условие за реализиране на субектната позиция на учащите е създаването на стимулираща и подкрепяща обучаваните образователна среда, която да им предостави повече свобода, право на мнение и избор. На практика това означава реализиране на интерактивна образователна среда, отличаваща се с:

- повишена активност на учащите;
- индивидуален избор на обучаваните по отношение на дидактически средства, време и ритъм на учене;
- използване на интерактивни методи и техники на работа;
- променени роли на субектите на обучението;
- специфична организация на времето и пространството – индивидуална и групово работа; смяна на дейностите в логична последователност; максимално използване на пространството за онагледяване;
- прилагане на различни форми на контрол;
- поддържане на положителен и стимулиращ микроклимат;
- постоянна обратна връзка между преподавателя и учащите (Гюрова и колектив, 2015).

Процесът на обучение се адаптира към индивидуалните особености на хората от третата възраст, като преди всичко се отчитат техните образователни потребности.

Образователни потребности – това е потребност от овладяване на знания, умения, навици и качества, предполагаеми компетентности, които е необходимо да бъдат овладени от възрастните учащи с цел решаване на жизнено важни проблеми (получаване на общо,

средно, висше образование; придобиване или усъвършенстване на професионални навици; поддържане и подобряване на здравословното състояние; участие в обществения живот, развитие на личността и др.)

- Определяне обема и характера на жизнения опит

- Изясняване на всички условия за професионална, битова и социална дейност на учащите се;

- Определяне на възможностите за използване в процеса на обучение на жизнения опит на учащите /наличие на определена предварителна подготовка, наличие на практически навици и умения/;

- Определяне на физиологическите и психологически особености на обучаемите;
- Определяне на когнитивния и учебен стил на обучаваните;

2. Формиране у учащите на устойчива мотивация за обучение, по пътя на създаване на прогностичен функционален модел на компетентност, който е нужно да бъде постигнат в процеса на обучение на възрастните, с цел те да променят своята жизнена ситуация. (Василева, 2015)

CONCLUSION

Според държавите, членки на Европейския съюз, хората от третата възраст са ценни за обществото като източници на знания, професионален опит. Участието им в различни образователни форми променя начина им на живот, предоставя им възможност за общуване и придобиване на нови знания за пълноценен живот. Образованието в третата възраст е начин за съхраняване на способността на хората за социална адаптация и интеграция в обществото и към променящите се условия на в социалния, икономически, културен, духовен и граждански живот. Държавната политика по учене през целия живот в контекста на темата за активния живот на възрастните хора гарантира предоставянето на качествени образователни и квалификационни услуги, както и създава възможност за всички, без значение от възрастта, да посрещнат потребностите си от учене (www.strategy.bg/StrategicDocuments).

REFERENCES

- Vasileva V. (2015). *Andragogika*. Ruse: Avangard print, p.126 (**Оригинално заглавие:** *Василева, В. Андрагогика. Русе: Издателство „Авангард принт“*)
- Vasileva V. (2015). Universitetite za "tretata vazrast" v konteksta na permanentното образование. *Pedagogika*, issue 6, p. 833-846. (**Оригинално заглавие:** *Василева, В., 2015. "Университетите за „третата възраст“ в контекста на перманентното образование. – В: Педагогика, кн. 6, с. 833-846.*)
- Gurova, V., V. Bozhilova, V. Valkanova, Dermendzhieva. (2006). *Interaktivnostta v ischebniya proces*. Sofia, p. 41-42. (**Оригинално заглавие:** *Гюрова, В., В. Божилова, В. Вълканова. Интерактивността в учебния процес. София, 2006, с. 41-42.*)
- Petrov, P. (2004). *Osnovi na geragogikata*. Sofia: "Avangard Prima". (**Оригинално заглавие:** *Петров, П. Основи на герagogиката. София, 2004.*)
- Filosofskiy enciclopedicheskiy slovar. (1989). Moskva, p. 469. (**Оригинално заглавие:** *Философский энциклопедический словарь. Москва, 1989, с. р. 469.*)
- Ananyev, V.G. (2001). *Chelovek kak obekt znaniya*. Sankt Petersburg. (**Оригинално заглавие:** *Ананиев, Б. Г. Человек как объект знания. Санкт Петербург, 2001.*) URL: <http://klex.ru> (visited on April 27, 2017).
- Gambourg Statement on Improved Learning, Princeton International Conference on Educational Research, Hamburg, Germany. UNESCO 14-18 July 1997), URL: <http://www.un.org> (visited on April 27, 2017).
- Kolesnikova, A. (2007). *Osnovy andragogiki*. Moskva. (**Оригинално заглавие:** *Колесникова, А. 2007. Основы андрагогики. Москва, 2007.*)
- Ministerstvo na obrazovaniето i naukata. (2013). Nationalna strategija za uchene prez celija zhivot (2014-2020). (**Оригинално заглавие:** *Министерство на образованието и науката, 2013.*)

Национална стратегия за учене през целия живот (2014-2020). URL: mon.bg/?h=downloadFile&fileId=1972, page 18, (visited 21.12.2015).

Nacionalna concepciya za nasarchavane aktivniya zhivot na vazrastnite hora (2012-2030). **(Оригинално заглавие: Национална концепция за насърчаване на активния живот на възрастните хора (2012-2030 г.).** София: Издателство „МОН“.) URL: www.strategy.bg/StrategicDocuments (visited on December 21, 2015)

Ovchinnikov, G. A. *Образование и просвещение пожилых людей в системе непрерывного образования “обучения в течение всей жизни”.* **(Оригинално заглавие: Овчинников, Г.А. Образование и просвещение пожилых людей в системе непрерывного образования “обучение в течение всей жизни”.** [Электронный ресурс]. URL: znanie.org/Projects/Age3/Krasnoyarsk/Ovchinnikov1.doc (visited on December 21, 2015)

Online University Third Age. URL: u3a.niuitmo.ru (visited on December 21, 2015)

University of the third age. URL: premiagi.ru> initiative / 985 (visits on March 15, 2016)

School of the Third Age. URL: seniorschool.ru (visited on 01/12/2014)

UNESCO International Conference on Education, Session Education for All about Training to Live Together: Training Content and Strategies. Problems and Solutions. URL: <http://www.ibe.unesco.org/International/ICE/pdf/conclbulg.pdf> (visited on December 21, 2015).